: https://dx.doi.org/10.22067/jgrd.2021.50375.0

مقالهٔ پژوهشی

مجلّهٔ جغرافیا و توسعهٔ ناحیه‌ای، سال بیستم، شمارهٔ ۱، بهار۱٤۰۱، شمارهٔ پیاپی ۳۸

بررسی و تحلیل اثرات تقسیمات سیاسی بر پایداری اقتصادی و اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی (مورد مطالعه: شهرستان فیروزه)

امین اله شمسایی (دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی،دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران)

amin.shamsa@yahoo.com

خدیجه بوزرجمهری (دانشیار جغرافیا و برنامه ریزی روستایی،دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران، نویسندهٔ مسئول)

azar@ferdowsi.um.ac.ir

مریم قاسمی (استادیار جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران)

magh30@um.ac.ir

حمید شایان (استاد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران)

shayan34@ferdowsi.um.ac.ir

سید هادی زرقانی (دانشیار جغرافیای سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران)

h-zarghani@um.ac.ir

صص ۸٤ ـ ۵۹

چکیده

سازماندهی سیاسی فضای هر کشور در قالب تقسیمات کشوری اجرا می‌شود. هدف اصلی تقسیمات کشوری، تمرکززدایی است تا از این طریق مدیریت و ادارهٔ قلمرو ملی آسان‌تر و ارائه خدمات بهتر صورت گیرد. به نظر می‌رسد، سازماندهی مجدد فضا بر تحقق توسعه پایدار تأثیر بسزایی دارد. با توجه به اهمیت این موضوع، مطالعه حاضر به بررسی و تحلیل اثرات و پیامدهای تقسیمات سیاسی سال ۱۳۸٦ بر پایداری اقتصادی و اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی شهرستان فیروزه در استان خراسان رضوی پرداخته است. پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و روش انجام آن توصیفی-تحلیلی است. طرح تحقیق شبه‌پانل است که پایداری سکونتگاه های

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۷/۱۵ تاریخ تصویب: ۱۳۹۹/۱۲/۲۰

روستایی را در دو بعد اقتصادی با ۱۱ متغیر و ٤٥ شـاخص و بعـد اجتمـاعی بـا ۱۳ متغیر و ۳۰ شاخص در دو مقطع زمانی قبل و بعـد از تقسـیمات کشـوری در طیـف لیکرت بررسی کرده است. واحد تحلیل، ۲٤۹ خانوار روستایی در روسـتاهای نمونـه شهرسـتان فیـروزه اسـت. روایـی پرسـش‌نامـه بـه وسـیلهٔ «تحلیـل عـاملی تأییـدی» (Kaiser-Meyer≥ 0.87) و (Sig≤0.05) تأیید شد و پایایی آن به‌وسـیله آلفـای کرونباخ ۰,۸۷ مطلوب تشخیص داده شد. یافته‌های آزمون تی جفت نمونـه‌ای نشـان داد، میانگین پایداری اجتماعی از ۲,٤۲ در قبل از تقسیمات سیاسی به ۲,۹٤ در بعـد از تقسیمات کشوری به‌طور معناداری افزایش یافتـه اسـت (Sig≤ 0.05). همچنـین میانگین پایداری اقتصادی از ۱,۹۸ به ۲,۳٤ تغییر یافته، اما این افزایش معنادار نیست (Sig≤0.33). نتایج نشـان داد، ناپایـداری‌هـا ناشـی از نقـش متغیرهـای کلـان‌تـری همچون تحریم‌های اقتصادی و شرایط کلی حاکم بر کشور بعد از تقسیمات کشوری در کل کشور ازجمله در شهرستان فیروزه است. سیاسـت‌هـای تمرکززدایـی توانسـته است زمینهٔ پایداری تعـداد زیـادی از مؤلفـه‌هـای اجتمـاعی و اقتصـادی روسـتاهای شهرستان فیروزه را فراهم آورد. پژوهش حاضر نیـز گـامی مـؤثر در راسـتای تحقـق پایداری اقتصادی و اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی بوده است.
کلیـدواژه‌ها: تقسـیمات کشـوری، تمرکززدایـی، پایـداری اقتصـادی و اجتمـاعی، سکونت‌گاه‌های روستایی، شهرستان فیروزه.

۱. مقدمه

امروزه توسعهٔ پایدار را می‌توان یک فرایند دانست یا از آن بـه‌عنـوان «نظریـه پایـداری» و «پارادیم پایداری» یـاد کـرد. توسـعهٔ پایـدار بـه‌عنـوان رهیـافتی چندبعـدی و در واکـنش بـه رهیافت‌های تک‌بعدی و ناکارآمد قبلی طرح شده و پارادایم غالب توسعه و به‌تبـع آن، توسـعه روستایی است (کاتیزون، ۱۹۹۷، ص. ٥، به نقـل از افتخـاری و آقایـاری، ۱۳۸٦، صـص. ۳۱–۳۲). پایداری سکونتگاه‌ها و جمعیت آن‌ها در جهان درحال‌توسعه، کلیدی‌تـرین چـالش قـرن بیست و یکم شناخته شده است (لینچ، ۱۳۸٦، ص. ۱)؛ چراکه با روند نزولی وضعیت اقتصـاد روستاها، جابه‌جایی و مهاجرت‌های گسترده روستاییان به شهرها، گسترش فقر و بیکاری، نبود

امنیت غذایی و قرارگرفتن عمده جمعیت در حاشیه، برنامه‌ریزی برای دستیابی به پایداری سکونتگاه‌های روستایی لازم و ضروری است؛ بنابراین در سال‌های اخیر، پایداری به‌عنوان رویکردی بنیادین برای هر نوع توسعه ازجمله توسعهٔ روستایی مدنظر بوده است. ازآنجاکه در حال حاضر توجه به برنامه‌ریزی‌های توسعه در مناطق روستایی به منظور تحقق پایداری صورت می‌گیرد و عمده مطالعات حوزهٔ برنامه‌ریزی روستایی نیز بر این بخش متمرکز است، شناخت و تحلیل اثرات تقسیمات سیاسی (کشوری) و چگونگی اثرگذاری آن بر پایداری توسعهٔ سکونتگاه‌های روستایی ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. در این زمینه، طی دو دههٔ اخیر در ایران مبحث ارتقای سطوح مدیریت سیاسی فضاهای جغرافیایی در قالب شکل‌دهی استان-های جدید مدنظر قرار گرفته است؛ اعمال سیاست‌هایی که آثار متفاوت اقتصادی، اجتماعی و کالبدی به‌ویژه در سطح سکونتگاه‌های روستایی داشته است (پورطاهری، نظری، افتخاری و احمدی‌پور، ۱۳۹۰، ص. ۲۵).

محدودهٔ جغرافیایی مطالعه‌شده شهرستان فیروزه است که به دلایل گوناگون جمعیتی، اقتصادی، اجتماعی، کالبدی، فضایی و محیطی از شرایط قابل‌تأملی به‌طور عام در سطح ناحیه و به‌طور خاص در ارتباط با موضوع تحقیق برخوردار است. بررسی‌های مقدماتی نشان می-دهد، در سکونتگاه‌های روستایی، مورد مطالعه قبل از تقسیمات سیاسی سال ۱۳۸٦ در ابعاد اقتصادی و اجتماعی توسعهٔ مطلوب و پایداری نداشته است و با توجه به اینکه ۸۱ درصد از جمعیت شهرستان فیروزه ساکن در نواحی روستایی هستند، می‌توان گفت که وضعیت محدودهٔ موردمطالعه از ابعاد مختلف، چندان با مفهوم پایداری همخوانی ندارد و ادامهٔ روند به وضعیت ناپایدارتر منجر خواهد شد؛ بنابراین ازآنجاکه جهت‌گیری نظام سیاسی ایران به‌سمت انتزاع استان‌ها و کوچک کردن واحدهای سرزمینی است، در سال ۱۳۸٦ با توجه به محرومیت زیاد و توسعه‌نیافتگی، بخش تحت‌جلگه با تأسیس فرمانداری از شهرستان نیشابور منتزع شد، به شهرستان مستقل «فیروزه» ارتقا یافت و نقش آن از محلی به ناحیه‌ای تغییر پیدا کرد؛ ازاین‌رو مطالعهٔ حاضر بر آن است تا ضمن تبیین نقش تغییر سطوح مدیریت سیاسی فضا در قالب شکل‌گیری شهرستان تازه‌تأسیس فیروزه که از ارتقای آن از بیش از یک دهه (۱۳۸٦–

۱۳۹۸) می‌گذرد، به این سؤال اساسی پاسخ گوید که سازماندهی مجدد فضا چه آثار توسعه‌ای در پایداری اقتصادی و اجتماعی سکونت‌گاه‌های روستایی این شهرستان داشته است؟

۲. پیشینهٔ تحقیق

دربارهٔ تقسیمات کشوری و سازماندهی نظام سیاسی کشور، تحلیل‌ها و پژوهش‌های مختلفی صورت گرفته است، اما به‌رغم اهمیت پایداری، مطالعات اندکی در زمینهٔ تقسیمات سیاسی و پایداری روستایی به‌ویژه در شهرستان موردمطالعه انجام شده است. از مهم‌ترین پژوهش‌های داخلی که در این زمینه انجام گرفته است، می‌توان به پژوهش احمدی‌پور، پورطاهری، جعفرزاده و کریمی (۱۳۹۵) اشاره کرد. آن‌ها در مطالعهٔ خود نشان دادند، شاخص‌های توسعهٔ اقتصادی و اجتماعی در دورهٔ زمانی بعد از ایجاد شهرستان رشد معناداری داشته‌اند. ارتقای سطح سیاسی و تشکیل شهرستان های بوانات و خرم بید در سطح پایین و بیشتر به‌صورت تراکم‌زدایی اداری و در سطح پایین سیاسی و مالی بوده است، اما همین میزان نیز نتایج مثبت داشته و به توسعهٔ شهرستان‌های شکل‌گرفته منجر شده است. نظری و غلامی (۱۳۹۲) به تبیین آثار سیاست‌های تمرکززدایی در توسعهٔ سکونتگاه های روستایی در قبل و بعد از استان شدن قزوین پرداختند. نتایج نشان می‌دهد، بعد از تقسیمات سیاسی در سکونتگاه‌های روستایی توانمندی‌هایی به وجود آمد که نشان می‌دهد سیاست‌های تمرکززدایی توانسته است زمینهٔ رشد و توسعهٔ مناطق روستایی را فراهم آورد. پورطاهری، افتخاری، احمدی پور و نظری (۱۳۹۰) به تغییر سطوح مدیریت سیاسی فضا و نقش آن در توسعهٔ روستایی استان قزوین پرداختند. نتایج نشان می‌دهد، در همهٔ زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی و کالبدی روند تغییرات مناطق روستایی در مقایسه با قبل از تقسیمات سیاسی مثبت بوده و با کاهش مؤلفه‌های منفی همراه بوده است. اطاعت و موسوی (۱۳۸۷) به نقش تقسیمات کشوری در توسعهٔ پایدار در کشور ایران پرداختند و نتیجه گرفتند که نبود تعادل‌های موجود میان مرکز و پیرامون نشان‌دهندهٔ سازگاری نداشتن تقسیمات کشوری با شاخص‌های توسعهٔ پایدار است و نه‌تنها نمی‌تواند کشور را به‌سوی توسعه‌ای همه‌جانبه و انسان‌محور رهنمون کند، بلکه خود مانعی جدی در راه توسعه محسوب می‌شود.

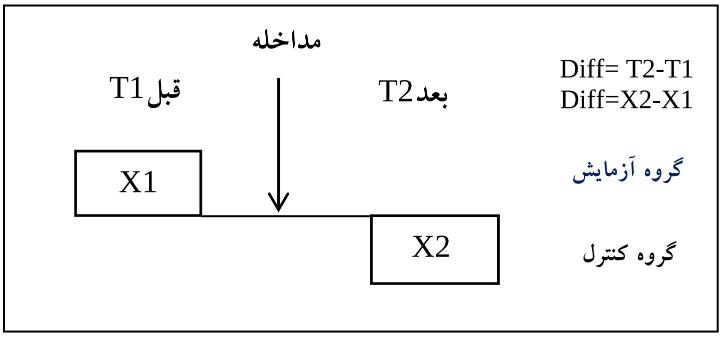
از مهم‌ترین پژوهش‌های خارجی مرتبط می‌توان به مطالعات عمر کوکومبا [1](۲۰۱۰) و اسکات، پارک و کوکلین [2] (۲۰۰۰) اشاره کرد که بر این نکته تأکید دارند، مدیریت سیاسی فضا در قالب تقسیمات سیاسی و سیاست‌های تمرکززدایی قادر است زمینهٔ رشد و ترقی روستاها را پدید آورد و این سیاست‌ها شتاب‌دهندهٔ توسعهٔ روستایی قلمداد می‌شود؛ بنابراین مطالعات داخلی و خارجی غالباً وظایفی از قبیل آگاه کردن سیاست‌گذاران از روندهای مطلوب سازماندهی مجدد فضا بر پایداری سکونتگاه‌های روستایی را برعهده دارند. نتایج این مطالعات می‌تواند به ارزیابی سیاست-ها، تدوین استراتژی‌های مدیریت و برنامه‌ریزی توسعهٔ پایدار روستایی کمک کند و برنامه‌ریزان و مدیران را به‌منظور ارتقای کیفیت زندگی ساکنان این نواحی یاری رساند. به‌علاوه به پایش و ارزیابی کارایی سیاست‌ها و راهبردهای اثرگذار بر تقسیمات سیاسی فضا در نواحی روستایی منجر می‌شود.

۳. روش‌شناسی تحقیق

۳. ۱. روش تحقیق

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و روش انجام آن توصیفی-تحلیلی از نوع پیمایشی است. به‌دلیل نبود امکان پیگیری تقسیمات کشوری در طول زمان (قبل و بعد از اجرای تقسیمات کشوری) و نبود داده برای مقایسه، از طرح تحقیق «شبه‌پانل» استفاده شد. «به کمک این طرح می‌توان اطلاعات را در یک مقطع زمانی گردآوری کرد، اما دربارهٔ دو یا چند مقطع زمانی نیز از افراد سؤال کرد و به وقایعی که در این فاصله زمانی رخ داده است، پی برد» (شکل ۱).

1. Kakumba
2. Scott, Park & Cocklin

شکل ۱. طرح شبه پانل

مأخذ: دواس، ١٣٧٦

در این تحقیق، واحد تحلیل «خانوارهای روستایی» شهرستان فیروزه است. خانوارهای نمونه در هر روستا به‌طور تصادفی انتخاب شدند و براساس معیارهای تعریف شده، پایداری سکونتگاه‌های روستایی در دو مقطع زمانی (قبل و بعد از تقسیمات کشوری) بررسی شد. به‌منظور بررسی اثرات تقسیمات کشوری بر پایداری خانوارهای روستایی از ١١متغیر و ٤٥ شاخص در بعد اقتصادی و ١٣ متغیر و ٣٠ شاخص در بعد اجتماعی در طیف لیکرت استفاده شد. روایی پرسش‌نامه با «تحلیل عاملی تأییدی» بررسی شد. یافته‌های کیزرمایر (Kaiser-Meyer≥0.87) و بارتلت ($Sig \leq 0.05$) نشان می‌دهد، پایداری سکونتگاه‌های روستایی از اعتبار سازه‌ای برخوردار است. همچنین ضریب آلفای کرونباخ برابر با ٠٫٨٧ بیانگر پایایی مطلوب پرسش‌نامه و وجود همبستگی درونی بین متغیرها برای سنجش مفاهیم مدنظر است.

جامعهٔ آماری تحقیق ٧١ آبادی دارای بیشتر از ٢٠ خانوار یا ١٠٠ نفر در چهار دهستان شهرستان فیروزه بود. حجم روستاهای نمونه براساس فرمول کوکران با تقریب در برآورد ٠,٢١، ٢٠ روستا تعیین شد. در سال ١٣٩٥، ١٥٣٤٢ نفر جمعیت با ٥٠٨٤ خانوار در آبادی‌های نمونه (٢٠ آبادی) ساکن بودند. برای تعیین حجم خانوار نمونه از فرمول کوکران با مقادیر زیر استفاده شد.

$$n=\frac{\frac{(1/96)^2\times 0/5\times 0/5}{(0/061)^2}}{1+\frac{1}{5084}\left(\frac{(1/96)^2\times 0/5\times 0/5}{(0/061)^2}-1\right)}=249$$

لازم است ذکر شود که تعداد خانوار نمونه در طبقات جمعیتی مختلف براساس تسهیم بـه نسبت در آبادی‌های نمونه توزیع شد. درمجموع، در این مطالعه ٢٤٩ پرسش‌نامهٔ خـانوار و ٢٠ پرسش‌نامهٔ دهیار و جمعا ٢٦٩ پرسش‌نامه تکمیل شد.

جدول ١. روستاهای مطالعه‌شده و حجم خانوارهای نمونهٔ تحقیق

مأخذ: نتایج عمومی سرشماری نفوس و مسکن شهرستان فیروزه، ١٣٩٥

بخش	دهستان	روستا	موقعیت جغرافیایی	فاصله از مرکز شهرستان	جمعیت	خانوار	حجم نمونه
طاغنکوه	طاغنکوه جنوبی	شورگشت	میان‌کوهی	٣٥	٨٦٧	٣١٨	١٤
		گرماب	دشتی	١٩	٤٣١٦	١١٩٨	٢٨
		زروند	میان‌کوهی	٣٣	٨٦	٣١	١٠
		دستجرد	میان‌کوهی	٣٠	٢٨٧	١٠٩	١١
	طاغنکوه شمالی	گرماب شاهزاده	پایکوهی	٥٨	٢٢٦	٧٧	١٠
		مرزان	پایکوهی	٥٥	١٢٥٧	٣٥٧	١٠
		بتو	پایکوهی	٣٠	٥٨٥	١٧٩	١١
		قلعه یزدان	پایکوهی	٢٥	٩٥٣	٣١٩	١٤
		سلیمانی	پایکوهی	٢٠	١٠٩٧	٤١٠	١٥
		احمدیه	پایکوهی	٢٥	١١٧	٤٧	١٠
مرکزی	تحت جلگه	همت‌آباد زمانی	دشتی	٢٠	١٥٢٨	٥٠١	١٦
		بحرود	دشتی	٧	٥٦	١٨١	١١
		شوری بزرگ	دشتی	٨	٥٨٨	١٨٧	١١
		برقوچان	دشتی	٣	١٠٥٣	٥٣٦	١٦
		ابراهیم‌آباد	دشتی	٥	١٤٠	٥٢	١٠
		تقی‌آباد	دشتی	٥	٧٨٣	٢٣٣	١١
	فیروزه	قالیباف سفلی	دشتی	١٢	١٦٩	٥٨	١٠
		گلشن‌آباد	دشتی	١١	٣٢١	١٠١	١٠
		زاونگ سفلی	پایکوهی	٢٠	٣٣٤	٩٩	١٠
		معدن علیا	پایکوهی	٣٠	٥٧٩	١٨٢	١١
٢	٤	٢٠			١٦٢٣٥	٥٠٨٤	٢٤٩

۳. ۲. محدودهٔ موردمطالعه

قلمرو جغرافیایی پژوهش شهرستان فیروزه است که یکی از شهرستان‌های استان خراسان رضوی محسوب می‌شود. این شهرستان از شمال و شرق به بخش مرکزی شهرستان نیشابور، از جنوب به بخش میان جلگه نیشابور، از شمال غربی به بخش سرولایت نیشابور و از غرب به بخش های مرکزی و مشکان شهرستان خوشاب و بخش مرکزی شهرستان سبزوار محدود می‌شود. این شهرستان در سال ۱۳۹۵ دارای دو بخش به نام‌های مرکزی و طاغنکوه، چهار دهستان به نام‌های تحت‌جلگه، فیروزه، طاغنکوه شمالی و طاغنکوه جنوبی و دو شهر به نام‌های فیروزه و همت‌آباد و ۱۰۵ آبادی دارای سکنه بوده است. شهرستان فیروزه در سال ۱۳۹۵ دارای ۳۷۵۳۹ نفر جمعیت (۱۱۷۸۳ خانوار) بوده است. از این تعداد، ۷۱۵۸ نفر ساکن نقاط شهری (معادل ۱۹,۰۷ درصد) و ۳۰۳۸۱ نفر ساکن نقاط روستایی (معادل ۸۰,۹۳ درصد) بوده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵).

شکل ۲. تقسیمات سیاسی شهرستان فیروزهٔ استان خراسان رضوی به همراه روستاهای بررسی‌شده

٤. مبانی نظری تحقیق

سازماندهی سیاسی فضا فرایندی مستقل در هر کشور برای مدیریت سرزمین و ادارهٔ بهینهٔ امور و ایجاد حداکثر کارایی در ارائهٔ خدمات است که «تقسیمات سیاسی فضا» نامیده می‌شود (میرحیدر، ١٣٧٤، ص. ٢٥). این مفهوم یکی از مهم‌ترین عوامل قلمروسازی به شمار می‌رود که اساس هر حکومتی را تشکیل می‌دهد (آنسل و پالما،[1] ٢٠٠٤، ص. ٢). طبق گزارش سازمان‌هایی نظیر بانک جهانی، تقسیمات سیاسی فضا، استراتژی توسعه محسوب می‌شود (اطاعت و موسوی، ١٣٨٨، ص. ١٠٣). مدیریت سیاسی فضا از عوامل مهم در برنامه‌ریزی، طراحی، اجرا و ادارهٔ فضا است و می‌کوشد تا با شناخت و تحلیل پدیده‌ها و فرایند سیاسی– فضایی و نقش‌آفرینی در سیستم تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری دولت محلی، زمینهٔ ادارهٔ بهینهٔ قلمروهای شهری و روستایی را فراهم آورد (قائد رحمتی و بهنام مرشدی، ١٣٩٥، ص. ١١٨). سیستم تقسیمات بهینه و کارآمد، عاملی مهم در افزایش کارایی سیستم مدیریت سیاسی فضا در کل کشور است (تیمانیان[2]، ٢٠٠٥ ، ص. ٢١، به نقل از احمدی‌پور و همکاران، ١٣٩٥، ص. ٦١). درواقع، منظور از یا حداقل اثر هر نوع تقسیمات کشوری، تمرکززدایی است (کریمی‌پور، ١٣٨١، ص. ١). با بررسی ادبیات روش‌های مدیریت یک سرزمین اعم از نظام‌های حکومتی بسته یا نظام باز، پنج شیوه یا الگو کاملاً مشهود است که عبارت‌اند از: بسیط یا تک‌ساخت، فدرال، ناحیه‌ای، محلی و فراایالتی. یک سمت این طیف به‌سوی تمرکز قدرت (بسیط) و سمت دیگر به‌سوی عدم تمرکز (فدرال) کشیده شده است (رد و هروی[3]، ٢٠٠٧، ص. ٥، به نقل از احمدی‌پور، میرشکاران و هوکارد، ١٣٩٣، ص. ١٩٠).

ازآنجاکه روستاها یکی از مهم‌ترین عناصر فضایی در قالب سکونتگاه‌های انسانی محسوب می‌شوند، در تغییر مدیریت سیاسی فضا باید دچار تحولات بنیادی شوند تا زمینه ارتقای سطح زندگی مردم و توسعهٔ همه‌جانبهٔ آنان فراهم شود (مهندسان مشاور هلند، ١٣٧٤، ص. ٢٤)؛ چراکه روند نزولی وضعیت اقتصاد روستاها، جابه‌جایی و مهاجرت‌های گسترده

1. Ansell & Di Palma
2. Tumanyan
3. Reed & Herve

روستاییان به شهرها، گسترش فقر و بیکاری، نبود امنیت غذایی، قرارگرفتن عمدهٔ جمعیت روستایی در حاشیه و مواردی از این دست نشان می‌دهد که درعمل اهداف حیاتی توسعه مبنی‌بر افزایش پایدار درآمد، گسترش اشتغال و برقراری متعادل‌تر منافع ناشی از رشد در مناطق روستایی با شکست مواجه شده است (قدیری معصوم، ضیانوشین و خراسانی، ۱۳۸۹، ص.۲). در بیشتر کشورهای درحال‌توسعه سیاست‌های توسعهٔ یکپارچه روستایی به شکست و ناکامی انجامید. این امر دولتمردان را بر آن داشت تا با بینشی نوین به برنامه‌ریزی غیرمتمرکز، برنامه‌های خود را در حیطه‌های مختلف اجرا کنند؛ بنابراین اجرای سیاست‌های تمرکززدایی اداری، تفویض اختیارات مالی و تفویض قدرت، زمینه‌های مناسبی را برای توسعهٔ مناطق به‌ویژه مناطق روستایی فراهم آورد (چوهن و پترسون و پترسون[1]، ۱۹۹۹، ص. ۲۲، به نقل از پورطاهری و همکاران، ۱۳۹۰، ص. ۳۲).

مفهوم پایداری به معنی نگهداری بدون اضمحلال، پشتیبان و تکیه‌گاه زندگی است (گان[2]، ۲۰۰۷، ص. ۱۳۲، به نقل از شایان، حسین زاده و خسرویبیگی، ۱۳۹۰، ص. ۱۰۳) و توسعهٔ پایدار توسعه‌ای است که نیازهای نسل حاضر را بدون اینکه توانایی‌های نسل آینده را برای برآوردن نیازهایشان از بین ببرد، تأمین کند (کوداس[3]، ۲۰۰۱، ص. ۸۹، به نقل از شایان و همکاران ۱۳۹۰، ص. ۱۰۳). توسعهٔ پایدار راهبردی برای ارتقای بهره‌وری و عملکرد زیست‌محیطی در راستای «توسعهٔ همه‌جانبه» اجتماعی و اقتصادی است (سازمان بهره‌وری آسیایی[4]، ۲۰۰۵، صص. ۷-۱۲، به نقل از هاشمی و کریم، ۱۳۸۸، ص. ۱۵۷). در مبحث استفاده از توسعهٔ پایدار سه بعد به رسمیت شناخته شده است که عبارت‌اند از: اقتصادی، زیست‌محیطی و اجتماعی و هم‌اکنون به‌عنوان چارچوبی برای فهم وابستگی‌ها و هم‌پیوندی میان ظرفیت‌ها و چالش‌های توسعه در ابعاد محیط‌زیست، اجتماعی و اقتصادی به کار می‌رود (هاریس[5]، ۲۰۰۰، صص. ۶-۱۲، به نقل از جاودان و افتخاری، ۱۳۸۹، ص. ۶۷). پایداری اقتصادی را ایجاد و

1. Chohen, Peterson & Peterson
2. Gane
3. Quaddus
4. APO
5. Harris

حفظ درآمد دائمی و باثبات برای افراد جامعه بدون کاهش و زوال سرمایه‌ها و ذخایر می‌دانند (اسپنگنبرگ[1]، ۲۰۰۵، ص. ۵۹، به نقل از توکلی، ۱۳۹۳، ص. ۷۵). پایداری اجتماعی پس از استراتژی لیسبون در سال ۲۰۰۰، به‌صورت ویژه مدنظر قرار گرفت و به‌عنوان رابطی بین ابعاد مختلف توسعهٔ پایدار مطرح شد (کلانتونیو و لن[2]، ۲۰۰۷، ص. ۳، به نقل از ایمانی، باختر و خوش‌رفتار، ۱۳۹۵، ص. ١٦٩). بدیهی است که دستیابی به پایداری مستلزم برنامه‌ریزی در سطح محلی است و شعار جهانی «بیندیش و محلی عمل کن»، شعار اصلی برای رسیدن به پایداری است (زاهدی، ۱۳۹۱، ص. ۲۵). تنوع محلی نواحی روستایی، برنامه‌هایی را طلب می‌کند که بتواند مشکلات روستاها را با رویکرد محلی بررسی کند (موزلی، ۱۳۸۸، صص. ٦- ٨).

تلاش برای اصلاح و بهبود سیستم تقسیمات اداری-سرزمینی به‌منظور توسعه از سیاست تمرکززدایی ناشی می‌شود که در آن ساکنان محلی به مشارکت در مدیریت امور محلی علاقه-مند هستند (کارینگا[3]، ۲۰۰۱، ص. ۳، به نقل از احمدی‌پور و همکاران، ۱۳۹۵، ص. ٦٢). سیاست‌های عدم تمرکزگرایی را می‌توان یک روش اصلی و پیشتاز برای توسعهٔ روستایی هم به شمار آورد؛ چراکه نقش بالقوه‌ای در بهبود طراحی برنامه‌های توسعهٔ روستایی به همراه دارد (سوزان[4]، ۲۰۰٤، ص. ۹، به نقل از پورطاهری و همکاران، ۱۳۹۰، ص. ۳۳ و نظری و غلامی، ۱۳۹۲، ص. ٤١٦).

در این زمینه، راندینلی سیاست‌های عدم تمرکزگرایی را مکمل توسعهٔ روستایی می‌داند. همچنین وی بر این باور است که این سیاست‌ها می‌توانند فرصت‌های برابر برای مردم روستایی خلق کنند و موجب توسعهٔ روستایی شوند (راندینلی، مک‌کالوف و جانسون،[5] ۱۹۸۹، ص. ۵، به نقل از نظری و غلامی، ۱۳۹۲، ص. ٤١٦). پارکر نیز معتقد است که برنامه-های تمرکززدایی در قالب مدیریت سیاسی فضا معمولاً در معادلات توسعهٔ روستایی تمرینی

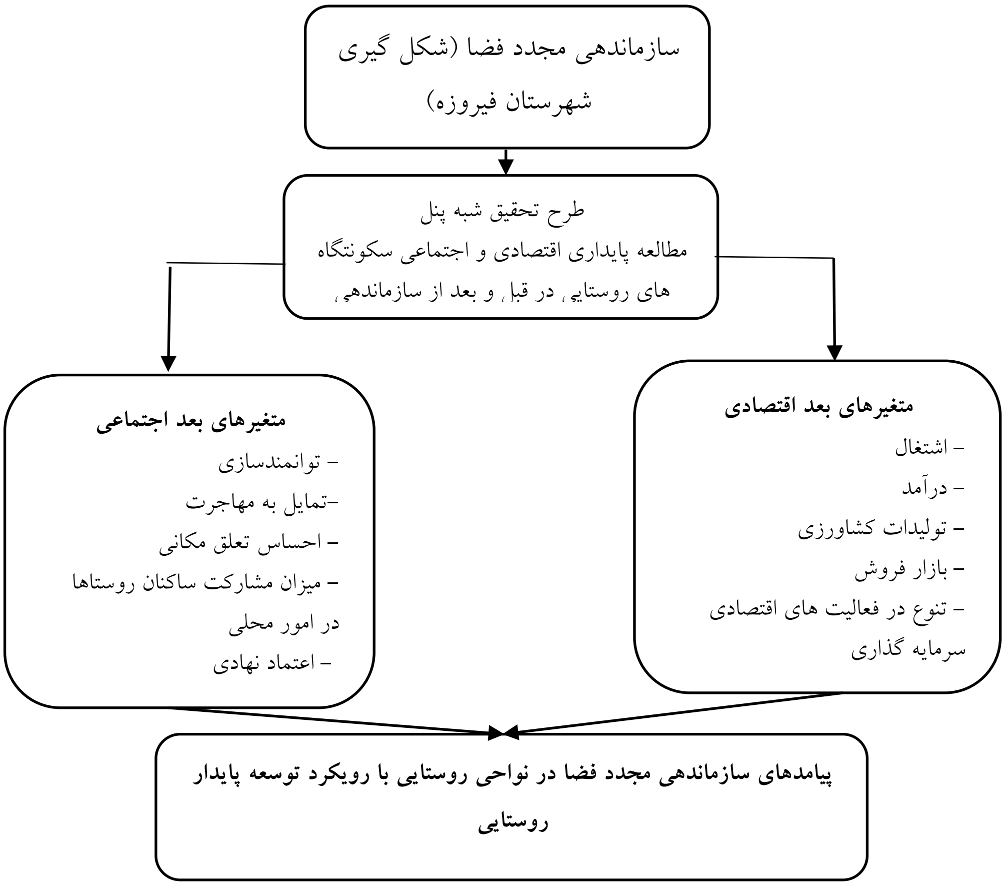
1. Spangenberg
2. Colantonio & Lane
3. Creanga
4. Suzann
5. Rondinelli, McCullough & Johnson

اجرایی برای دولت‌هایی است که مایل‌اند برنامه‌ریزی از قالب متمرکز خارج شود و روند آن به محلی‌گرایی نزدیک شود (پارکر[1]، ۱۹۹۹). به اعتقاد فلیس، سیاست‌های تمرکززدایی افزایش کارایی و اثربخشی در سطح محلی و توسعهٔ روستایی اهمیت دارد (فلیس[2]، ۲۰۰۶، ص. ۱۱، به نقل از نظری و غلامی، ۱۳۹۲، ص. ٤۱۹).

بررسی نظریه‌ها و تجربه کشورهای درحال‌توسعه نشان می‌دهد، تمرکززدایی و توسعهٔ پایدار از موضوعاتی است که در دهه‌های اخیر مدنظر جغرافی‌دانان قرار گرفته است؛ به‌گونه‌ای‌که برای دستیابی به توسعه، تنوع در ساختار حکومتی، تمرکززدایی و واگذاری اختیارات به سطوح پایین‌تر مطرح شده و ایدهٔ تمرکززدایی در مطالعات مفهومی و عملی توسعه استفاده شده است. مهم‌تر اینکه طبق گزارش سازمان‌هایی نظیر بانک جهانی، یک استراتژی توسعه محسوب می‌شود. توسعه نیز در پارادیم جدید خود، طبق اعلامیهٔ ریو توسعه‌ای انسان‌محور است که در آن انسان به‌عنوان نقطهٔ کانونی پیونددهندهٔ همه ابعاد توسعه مدنظر قرار می‌گیرد (اطاعت و موسوی، ۱۳۹۰، ص. ۹۲).

---

1. Parker
2. Phyllis

شکل ۳. **مدل مفهومی تحقیق**

۵. یافته‌های تحقیق

۵. ۱. یافته‌های توصیفی

در مطالعهٔ حاضر، ۲٤۹ خانوار در ۲۰ روستای نمونه بررسی شد. ۲۳۹ نفر از پاسخ‌گویان مرد (معادل ۹٦ درصد) و ۱۰ نفر زن (معادل ٤ درصد) بودند. ۲/۸ درصد از پاسخ‌گویان بی‌سواد، ۱/۲ درصد دارای تحصیلات نهضت سوادآموزی، ۱۲ درصد دارای تحصیلات ابتدایی، ۱۷/۲ تحصیلات راهنمایی، ٤۰ درصد دارای دیپلم، ۱۰/۸ درصد کاردانی، ۱۳/٦ درصد کارشناسی و ۲ درصد دارای تحصیلات کارشناسی‌ارشد بودند. خانوارهای سه تا چهار نفره با ٤٥/۲ درصد بیشترین تعداد را به خود اختصاص دادند و خانوارهای ۱۰ تا ۱۳ نفره هرکدام با

۰/٤ درصد کمترین تعداد را داشتند. از لحاظ نوع سکونت، ۲۲۸ نفر معادل ۹۱/۲ درصد بـومی و ۱۸ نفر معادل ۷/۲ درصد غیربومی بودند. شغل کنونی ۲۳/۲ درصد پاسخ‌گویـان آزاد ، ۱۱/٦ درصد کارمند، ۲۲/۸ درصد کشاورز و ۱/۲ درصد کشاورز و دامدار بود. میانگین سنی پاسـخ-گویان ۵۰ سال بود. کمترین سن ۲۵ سال و بیشترین سن ۷۵ بود.

الف. پایداری اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی

بعد اقتصادی (با ۱۱ متغیر و ٤٥ شاخص) در دو مقطـع زمـانی قبـل و پـس از تقسـیمات سیاسی در طیف لیکرت از خانوارهای روستایی سنجش شد. جدول ۲ میانگین ارزیابی پاسخ-گویان را نشان می‌دهد.

جدول ۲. میانگین‌های ارزیابی شاخص‌های بعد اقتصادی در قبل و بعد از تقسیمات کشوری

متغیر	شاخص	قبل	بعد	میزان تغییرات
اشتغال	میزان دسترسی به فرصت‌های شغلی برای جوانان	۲	۲,۱٦	۰,۱٦
	توجه دولت به ابعاد مختلف اشتغال‌زایی در زمینۀ صنایع دستی(قالی‌بافی، گلیم و جاجیم‌بافی، فیروزه‌تراشی و...)	۱,۹۸	۱,۹۹	۰,۰۱
	توجه دولت به ابعاد مختلف اشتغال‌زایی در زمینۀ گردشگری	۱,۱۹	۱,٤۲	۰,۲۳
	بیکاری فصلی(در بخش کشاورزی و دامداری و...)	۲,۷٤	۳,۳۷	۰,٦۳
درآمد	رضایتمندی از درآمد کشاورزی	۲,۹۸	۱,۹۱	-۱,۰۷
	رضایتمندی از درآمد فعالیت‌های بخش خدمات	۲,٤٥	۲,۰۸	-۰,۳۷
	رضایتمندی از درآمد فعالیت‌های صنایع دستی و کارگاهی	۲,۳۳	۱,۷۷	-۰,٥٦
	میزان دستمزد کارگران	۲,٦۱	۱,۸۲	-۰,۷۹
تولیدات کشاورزی	مقرون به صرفه بودن فعالیت کشاورزی	۳	۱,۹۲	-۱,۰۸
	میزان تولیدات کشاورزی(حجم تولید)	۳,۱۲	۲,۱۷	-۰,۹٥
	میزان تولیدات دامی(حجم تولید)	۳,۰۹	۲,٤۱	-۰,٦۸
	استفاده از نوآوری و تجهیزات کشاورزی جدید	۱,۷۱	۲,۷۹	۱,۰۸
	ترویج روش های نوین کشاورزی از سوی ارگان‌ها	۱,٥۹	۳,۰٤	۱,٤٥
	خدمات‌رسانی مناسب دولت در زمینۀ فعالیت‌های کشاورزی	۲,۲٦	۲,۳۹	۰,۱۳
بازار فروش	وضعیت بازاررسانی تولیدات	۲,۰۳	۲,۳۳	۰,۳
	میزان فروش محصول به شیوۀ پیش فروش	۱,٦۹	۱,٦٤	-۰,۰٥

متغیر	شاخص	قبل	بعد	میزان تغییرات
	رضایت از قیمت محصولات کشاورزی	۲,۸۸	۱,۸٦	-۱,۰۲
	وضعیت توسعهٔ بازارهای محلی و منطقه‌ای	۱,۵٦	۲,۱۸	۰,٦۲
	میزان تأمین نیازهای اولیهٔ خانوار در روستا	۲,۷۲	۲,۲۷	-۰,٤۵
تنوع در فعالیت‌های اقتصادی	فعالیت‌های متنوع زراعی	۱,۷٤	۲,۱۹	۰,٤۵
	فعالیت‌های متنوع غیرزراعی	۱,۷۲	۱,۹٦	۰,۲٤
	دسترسی به فرصت‌های شغلی متنوع غیرزراعی	۱,۷۷	۱,۹٤	۰,۱۷
	تعداد واحدهای فعال در زمینهٔ صنایع دستی	۱/۳	۱/۹	۰,٦
	تعداد کارگاه‌های خانگی	۱,۸	۱,۸۵	۰,۰۵
	تعداد کارگاه‌های صنعتی و نیمه‌صنعتی	۱,۱	۱,٤	۰,۳
سرمایه‌گذاری	تمایل به سرمایه‌گذاری در روستا	۲,۷٦	۳,٤۵	۰,٦۹
	میزان سرمایه‌گذاری خصوصی	۱,۷۵	۲,۰۵	۰,۳
	میزان سرمایه گذاری دولتی	۱,٦	۲	۰,٤
آسیب‌پذیری اقتصادی	تعداد کشاورزان دارای پوشش بیمهٔ محصولات کشاورزی	۱,٤	۲,۱	۰,۷
	تعداد بهره برداران دارای زمین اجاره‌ای	۱,۹۵	۱,۹	-۰,۰۵
	تعداد افراد تحت پوشش نهادهای حمایتی	۲,۱۵	۱,۱	۱,۱
ظرفیت‌های تولیدی	تسهیل در توسعهٔ فعالیت‌های صنعتی	۱,۷۳	۱,۸۷	۰,۱٤
	تسهیل در توسعهٔ فعالیت‌های معدنی (فیروزه، گچ و نمک)	۱,۳۷	۲,۲۸	۰,۹۱
	تسهیل در توسعهٔ فعالیت‌های کشاورزی	۲,۳۹	۲,۳۷	-۰,۰۲
	تسهیل در توسعهٔ فعالیت‌های دامداری	۲,٦	۲,٦۳	۰,۰۳
	تسهیل در توسعهٔ فعالیت‌های گردشگری	۱,۳۲	۱,٦۱	۰,۲۹
	تسهیل در توسعهٔ فعالیت‌های خدمات	۲,۱	۲,۱۹	۰,۰۹
تسهیلات اعتباری	میزان استفاده از وام و تسهیلات بانکی(خوداشتغالی و...)	۲,٤۱	۲,۳۲	-۰,۰۹
	رضایتمندی از دسترسی به خدمات مالی و اعتباری	۲,٤٦	۲,۲۳	-۰,۲۳
ارزش زمین	قیمت زمین کشاورزی	۲,۵۷	۳,۵۲	۰,۹۵
	قیمت مسکن	۲,۲۸	۳,۷۲	۱,٤٤
	ارزش اراضی باغی	۲,٤۳	۳,٤۹	۱,۰٦
	ساخت‌وساز مسکن و خانه‌های دوم	۱,۵۹	۲,۹٦	۱,۳۷
کیفیت اشتغال و درآمد	امید به آیندهٔ شغلی فرزندان در روستا	۲,۵۷	۲,۵	-۰,۰۷
	داشتن پس‌انداز مناسب	۲,٤۹	۲,۱۹	-۰,۳

مطابق جدول ۲، میانگین اغلب شاخص‌های اقتصادی در بعد از تقسیمات سیاسی افزایش یافته و شاخص‌های بررسی‌شده در سطح سکونتگاه‌های روستایی در مقایسه با قبل از اجرای سازماندهی مجدد فضا مطلوب‌تر شده است؛ بنابراین میزان تغییر شاخص‌ها با توجه به جهت آن‌ها مثبت است، اما در شاخص‌های «رضایتمندی از درآمد فعالیت‌های بخش خدمات (رانندگی، مغازه‌دار و...)»، «رضایتمندی از درآمد فعالیت‌های صنایع دستی و کارگاهی»، «میزان دستمزد کارگران»، «میزان تأمین نیازهای اولیه خانوار در روستا»، «رضایتمندی از دسترسی به خدمات مالی و اعتباری»، «امید به آیندهٔ شغلی فرزندان در روستا» و «رضایتمندی از درآمد کشاورزی» و «داشتن پس‌انداز مناسب» وضعیت در مقایسه با قبل از اجرای تقسیمات سیاسی نامطلوب‌تر شده است و میزان تغییر شاخص‌ها با توجه به جهت معکوس آن‌ها منفی است. به نظر می‌رسد، دلیل این امر تقسیمات سیاسی نبوده، بلکه تورم ایجادشده بعد از تحریم های اقتصادی باعث توان پایین ساکنان در این زمینه شده است.

نبود اشتغال پایدار، تورم ایجادشده بعد از تحریم‌های اقتصادی، نداشتن پس‌انداز مناسب روستاییان، حمایت کم دولت از فعالیت‌های بخش خدمات و صنایع دستی، دشواری میزان استفاده از وام و تسهیلات بانکی (خوداشتغالی و...)، افزایش قیمت نهاده‌های کشاورزی، خشکسالی و کمبود منابع آب از عواملی هستند که روستاییان را به لحاظ اقتصادی آسیب‌پذیر کرده‌اند؛ زیرا تورم به‌طور طبیعی هزینه‌های فقرا را در مقایسه با ثروتمندان، بیشتر افزایش می-دهد و مجموع این عوامل باعث شده است تا امید به آینده شغلی فرزندان در روستا نیز وضعیت مطلوب نداشته باشد و وضعیت این شاخص‌ها بعد از اجرای تقسیمات سیاسی در مقایسه با قبل از تقسیمات سیاسی نامطلوب شده است.

ب. پایداری اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی

بعد اجتماعی (با ۱۳ متغیر و ۳۰ شاخص) در دو مقطع زمانی قبل و پس از تقسیمات سیاسی در طیف لیکرت از خانوارهای روستایی سنجش شد. جدول ۳ میانگین ارزیابی پاسخ-گویان را دربارهٔ شاخص‌های بعد اجتماعی نشان می‌دهد.

جدول ۳. میانگین ارزیابی شاخص‌های بعد اجتماعی در قبل و بعد از تقسیمات کشوری

متغیر	شاخص	قبل	بعد	میزان تغییرات
توانمندسازی	آگاهی‌بخشی دربارهٔ روش‌های خلق درآمد	۱٫۶۳	۲٫۸۶	۱٫۲۳
	آگاهی‌بخشی دربارهٔ افزایش مشارکت مردم در فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی	۱٫۷٤	۳٫۱۹	۱٫٤٥
	آگاهی‌بخشی دربارهٔ ارتقای ظرفیت‌های تولیدی خانوارهای روستایی	۱٫۷۱	۲٫۹۷	۱٫۲٦
	میزان آموزش فنی و حرفه‌ای	۱٫٤۳	۲٫۱۹	۰٫۷٦
	آگاهی‌بخشی دربارهٔ تعامل با نهادها	۱٫٦۱	۲٫٦۹	۱٫۰۸
تمایل به مهاجرت	میزان رضایت از زندگی در روستا	۲٫۸	۲٫۷۸	−۰٫۰۲
	میزان مهاجرت نخبگان روستایی	۲٫۹۸	۲٫۹۲	−۰٫۰٦
احساس تعلق مکانی	علاقه به اشتغال در روستا	۳٫۲۱	۳٫٥۹	۰٫۳۸
	علاقه به ازدواج در روستا	۳٫۰٤	۳٫۲۱	۰٫۱۷
	علاقه به زندگی در روستا	۲٫۹۳	۳٫۲۱	۰٫۲۸
مشارکت ساکنان در امور محلی	حضور در جلسات شوراها و همکاری با آنان	۲٫۱٥	۳٫۳۷	۱٫۲۲
	مشارکت و همفکری(شما) در تصمیم گیری	۲٫۰۸	۳٫٥۱	۱٫٤۳
	میزان تاأیرگذاری نیروی انسانی ماهر در سطح روستا	۱٫۷۳	۲٫٥۹	۰٫۸٦
	میزان مشارکت اجتماعی زنان(همسر و دختران شما)	۲٫۲۹	۳٫۳٤	۱٫۰٥
اعتماد نهادی	میزان اعتماد به دولت	۲٫۸۲	۲٫۸۷	۰٫۰٥
	میزان اعتماد به شورای روستا	۲٫۹٦	۳٫۳۹	۰٫٤۳
	میزان اعتماد به شورای حل اختلاف روستا	۲٫٥٦	۲٫۸۷	۰٫۳۱
جمعیت	مهاجرت معکوس	۱٫۷۷	۲٫۰۲	۰٫۲٥
کمیت و کیفیت خدمات بهداشتی	رضایت از کیفیت خدمات درمانی موجود	۲٫۱	۲٫۹٦	۰٫۸٦
	رضایت از کیفیت خدمات دامپزشکی	۲٫۰۸	۲٫۹	۰٫۸۲
	رضایت از کیفیت خدمات دارویی و آزمایشگاهی	۱٫۹۳	۲٫۷٦	۰٫۸۳
کمیت و کیفیت آموزش	رضایت از کیفیت خدمات آموزشی	۲٫٥۹	۳٫۱۱	۰٫٥۲
امکانات رفاهی	رضایت از امکانات فرهنگی ورزشی	۱٫٥۳	۲٫۲۷	۰٫۷٤
سلامت	وضعیت سلامت جسمی، تغذیه، اضطراب و استرس	۲٫٥۸	۲٫۷۸	۰٫۲
امنیت	میزان وقوع جرم و جنایت	۱٫۷۳	۱٫۷۱	−۰٫۰۲
	اختلاف بین روستاییان	۲٫۱٤	۱٫۹۷	۰٫۱۷

متغیر	شاخص	قبل	بعد	میزان تغییرات
	دسترسی به‌موقع به پاسگاه در مواقع ضروری	۲,۳۹	۳,۴۸	۱,۰۹
خدمات فنآوری	اینترنت عمومی	۱,۲۷	۲,۴۱	۱,۱۴
	برخورداری از ICT فناوری اطلاعات و ارتباطات	۱,۴۵	۳,۰۵	۱,۶
عدالت	احساس محرومیت و فقر	۲,۴۹	۳,۰۵	۰,۵۶

مطابق جدول ۳، میانگین در اغلب شاخص‌های بعد اجتماعی در بعد از تقسیمات سیاسی افزایش یافته و وضعیت پایداری سکونتگاه‌های روستایی در مقایسه با قبل از اجرای سازماندهی مجدد فضا مطلوب‌تر شده است. میزان تغییر شاخص‌ها با توجه به جهت آن‌ها مثبت است و فقط در دو شاخص «میزان رضایت از زندگی در روستا» و «میزان مهاجرت نخبگان روستایی» میانگین کاهش یافته و وضعیت در مقایسه با قبل از تقسیمات کشوری نامطلوب‌تر شده است که از علل آن می‌توان حمایت ناکافی دولت از روستاییان در اشتغال-زایی در بخش‌های کشاورزی، خدمات و صنایع دستی و کارآفرینی، نبود اشتغال پایدار به‌دلیل ضعف پایه‌های اقتصادی، فقدان تنوع شغلی و درآمدی، پایین بودن سطح تکنولوژی تولید و نبود سرمایه‌گذاری‌های دولتی و بخش خصوصی را ذکر کرد.

۵. ۲. یافته‌های استنباطی

برای مقایسهٔ میانگین پایداری سکونتگاه‌های روستایی در بعد اقتصادی در دو مقطع زمانی قبل و بعد از تقسیمات سیاسی، ابتدا نرمال بودن توزیع متغیرها بررسی شد. با توجه به مقیاس متغیرها از ضرایب چولگی و کشیدگی استفاده شد. با توجه به نرمال بودن توزیع متغیرها (Sk & Ku $\leq \pm 1.5$) برای بررسی تفاوت میانگین شاخص‌های پایداری در دو مقطع زمانی قبل و بعد از تقسیمات کشوری از آزمون تی جفت نمونه‌ای[1] استفاده شد.

1. Paired Samples T Test

جدول ٤. نتایج آزمون تی جفت نمونه‌ای برای مقایسهٔ میانگین مؤلفه‌های بررسی‌شده در قبل و بعد از تقسیمات کشوری به‌تفکیک ابعاد

بعد	گویه‌ها /متغیر	میانگین قبل از تقسیمات سیاسی	میانگین بعد از تقسیمات سیاسی	آزمون تی جفت نمونه‌ای				
				میانگین	حد پایین	حد بالا	آماره t	sig
بعد اقتصادی	اشتغال	۲,۱۳	۲,۰۱	۰۱۲۳	-.۱۷	.٤۲۱	۰۸٦٤	.۳۹
	درآمد	۲,٦٥	۱,۸٦	۰۷۹۲	.٥٤٤	۱,۰۳	٦,٦۷	۰,۰
	تولیدات کشاورزی	۲,٥۰	۲,٤۱	.۰۹۱	-.۱۹	.۳۷۸	.٦٦۲	.٥۱
	بازار فروش	۲,۱۹	۱,۹۹	.۲۰۲	-.۰٤	.٤٥۰	۱,۷۱	.۱۰
	تنوع در فعالیت‌های اقتصادی	۱,٥٥	۱,۸۱	-.۲٥۳	-.٤۹	-.۰۰	-۲,۲	۰٤۲
	سرمایه‌گذاری	۲,۰۸	۲,٥۱	-.٤۳۰	-.٦۷	-.۱۸	-۳,۷	۰۰۲
	ظرفیت‌های تولیدی	۱,۹۲	۲,۷	-۰,۱٤	-.٤۳	.۱٤۱	-۱۰	.۳۰٤
	تسهیلات اعتباری	۲,٥۰	۲,۱۹	.۳۱۱	-.۱۷	.۷۹۳	۱,۳٥	.۱۹۳
	ارزش زمین	۲,٤۹	۳,٥٥	-۱,۰٥	-۱,۳	-۰۷۲	-٦,۷	۰,۰
	آسیب‌پذیری اقتصادی	۱,۸۳	۲,٤۱	-۰,٥۸	-.۸۰	-.۳٦	-٥,٥	۰,۰
	کیفیت اشتغال و درآمد	۲,٥۹	۲,۳۱	.۲۸۱	.۰۳٤	.٥۲۷	۲,۳۸	۰۲۸
بعد اجتماعی	توانمند سازی	۱,٦٥	۲,۷۸	-۱,۱۳	-۱,۳	-.۹٤	-۱۲	۰ .۰
	تمایل به مهاجرت	۲,۸۸	۲,۹٤	-.۰٥٦	-.۲۷	.۱٥۸	-.٥٥۰	.۰۰٦
	احساس تعلق مکانی	۳,۱۱	۳,۳۸	-.۲٦۷	-.٤۷	-.۰٥	-۲,٦۹	۰,۰۰
	مشارکت در امور محلی	۲,۰۸	۳,۲۱	-.۱,۱	-۱,۳	-.۹۰	- .۱۰	.۰۰
	اعتماد نهادی	۲,۸٥	۳,۰٥	-.۲۰۳	-.٤۲	.۰۲۱	-۱,۸	۰,۰٤
	جمعیت	۱,۷٦	۱,۹۷	-.۲۰۸	-.٥٥	.۱۳٥	-۱,۲	.۱۰
	خدمات	۲,۰٦	۲,۸۷	-.۷۲۷	-۱,۰	-.٤٥	-٥,٥	.۰٤۲
	خدمات آموزشی	۲,٦۳	۳,۱۰	-.٤٦۸	-.۷٥	-.۱۹	-۳,٥	.۰٤۹
	امکانات رفاهی	۱,٥۲	۲,۲۲	-.۷۰۳	-.۹۷	-.٤۳	-٥,٤	۰,۰۰
	سلامت و تغذیه	۲,٦٥	۲,۹۷	-.۱۳۸	-.۳٥	.۰۸۳	-۱,۳	.۳٥
	امنیت	۳,٥۱	۳,۹٦	-.٤٥۷	-.٦٤	-.۲۷	-٥,۲	.۰۰
	خدمات فناوری	۱,۳٥	۲,۷۳	-۱,۳۷	-۱,۷	-۱,۳	-۸,٤	.۷٦٦
	عدالت	۳,٤٥	۳,۰۸	.۳٦۹	-.۰۳	.۷۷۱.	۱,۹۲	.۲٦

همان‌طورکه در جدول ٤ مشاهده می‌شود، اختلاف میانگین‌ها در همهٔ متغیرهـای اقتصـادی جز «درآمد»، «ارزش زمین» و «آسیب‌پذیری اقتصادی» در سـطح ۹۹ درصـد اطمینـان معنـادار است. میانگین بعد اقتصادی در قبل از تقسیمات کشوری و در متغیرهای «اشـتغال»، «درآمـد»، «تولیدات کشاورزی»، «بازار فروش»، «تسهیلات اعتباری» و «کیفیت اشتغال و درآمد» بیشـتر و میانگین بعد اقتصـادی در بعـد از تقسـیمات کشـوری در متغیرهـای «تنـوع در فعالیـت‌هـای اقتصادی»، «سرمایه‌گذاری»، «ظرفیت‌های تولیدی»، «ارزش زمین» و «آسیب‌پـذیری اقتصـادی» بیشتر از قبل تقسیمات سیاسی است. ملاحظه می‌شود که تقسیمات سیاسی نتوانسـته اسـت در پایداری سکونتگاه‌های روستایی شهرستان فیروزه به لحاظ متغیرهای اقتصادی بهبـود اساسـی ایجاد کند؛ بنابراین ارزیابی پایداری اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی موردمطالعـه در دو دورهٔ قبل و بعد از تقسیمات سیاسی براساس ۱۱ متغیـر ارائـه‌شـده مبـین نـامطلوب بـودن شـرایط اقتصادی خانوارهای نمونه در هشت متغیر براساس دیدگاه خانوارهای روستایی است.

همچنین همان‌طورکه در جدول ٤ مشاهده می‌شود، اختلاف میانگین‌ها در همـهٔ متغیرهـای اجتماعی جز شاخص‌های «توانمندسازی»، «امکانـات رفـاهی» و «احسـاس تعلـق مکـانی» در سطح ۹۹ درصد اطمینان معنادار است. ارزیابی پایـداری اجتمـاعی سـکونتگاه‌هـای روسـتایی موردمطالعه در دو دورهٔ قبل و بعد از تقسیمات سیاسی براسـاس ۱۳ متغیـر ارائـه‌شـده، مبـین مطلوب بودن شرایط اجتماعی خانوارهـای نمونـه در ده متغیـر براسـاس دیـدگاه خانوارهـای روستایی است. میانگین همهٔ متغیرها در بعد اجتماعی در بعد از تقسیمات سیاسی به‌جز متغیـر «عدالت» روند صعودی داشته است و ملاحظه می‌شود که تقسیمات سیاسی به لحاظ اجتماعی توانسته است در پایداری سکونتگاه‌های روستایی شهرستان فیروزه بهبود ایجاد کند.

در ادامه به‌منظـور مقایسـهٔ پایـداری سـکونتگاه‌هـای روسـتایی در قبـل و بعـد از اجـرای تقسیمات سیاسی به‌تفکیک هر بعد، از آزمون تی جفت نمونه‌ای استفاده شد. در ایـن قسـمت ۷۵ شاخص در طیف لیکرت ابتدا در نرم‌افزار SPSS با هم ترکیب شد و سـپس آزمـون شـد. مطابق جدول، میانگین بعد اجتماعی از ۲,٤۲ در قبل از تقسیمات سیاسی بـه ۲,۹٤ در بعـد از تقسیمات کشوری افزایش یافته است. با توجه به سطح معناداری، تفاوت میانگین در دو مقطع زمانی معنادار است ($Sig. \leq 0.05$). این امر نشان می‌دهد، تقسیمات کشوری موجب پایداری

اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی شده است. در بعد اقتصادی میانگین از ۱,۹۸ به ۲,۳٤ تغییر یافته است، اما با توجه به سطح معناداری تفاوت (Sig. $\geq$ 0.05) تفاوت معنادار نیست. درواقع، تقسیمات کشوری نتوانسته است تأثیر درخور توجهی بر بهبود وضعیت اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی داشته باشد. شایان ذکر است، این امر به‌طور مستقیم به تقسیمات کشوری مرتبط نمی‌شود و شرایط کلی حاکم بر کشور بعد از تقسیمات کشوری، ازجمله تحریم‌های اقتصادی و سوءمدیریت موجب شده است که پایداری اقتصادی در زمینه‌های مختلف مانند اشتغال‌زایی، سرمایه‌گذاری و... با مشکلات متعددی مواجه باشد.

جدول ۵ . نتایج آزمون تی جفت نمونه‌ای دربارهٔ ابعاد تقسیمات سیاسی در سکونتگاه‌های روستایی شهرستان فیروزه

پایداری سکونتگاه‌های روستایی	میانگین		آزمون تی جفت نمونه‌ای						
	قبل از تقسیمات	بعد از تقسیمات	میانگین	انحراف معیار	خطای میانگین	حد پایین	حد بالا	آماره t	Sig
اقتصادی	۱,۹۸	۲,۳٤	۰,۰۹	۰,٤۰	۰,۰۹	-۰,۱	-۰,۲۹	۰,۹۹	۰,۳۳
اجتماعی	۲,٤۲	۲,۹٤	-۰,۳۳	۰,۰۹۲	۰,۰۲	-۰,۳۸	۰,۲۸	-۱٦,٤	۰,۰۰

٦. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

یکی از مهم‌ترین برنامه‌های دولت برای ساماندهی و توسعهٔ روستاهای کشور، قانون تقسیمات کشوری (سیاسی) است که امروزه نقش مهمی در بهبود زیست‌پذیری سکونتگاه‌های روستایی در ابعاد اقتصادی و اجتماعی دارد. در این زمینه با ارتقای سطح مدیریت سیاسی فضا در قالب اعمال سیاست‌های عدم تمرکزگرایی از طریق تشکیل شهرستان‌های تازه‌تأسیس، انتظار می‌رود که اهداف اساسی آن توسعه و عمران روستاها، تأمین و توزیع عادلانه امکانات و خدمات بیشتر و با کیفیت بالاتر، ایجاد شبکه‌های ارتباطی منظم، شکوفایی و به فعلیت رسیدن توان‌های محلی، جلوگیری از اتلاف وقت و سرمایهٔ مردم روستایی، افزایش شتاب تحولات روستایی، مشارکت فعال‌تر و درنهایت افزایش رضایتمندی روستاییان باشد. مطالعهٔ حاضر با هدف بررسی و تحلیل تغییرات

پایـداری اقتصـادی و اجتمـاعی سـکونتگاه‌هـای روسـتایی شهرسـتان فیـروزه در قبـل و بعـد از سازماندهی مجدد فضا انجام شد. نتایج آزمون‌ها نشان می‌دهد، بعد از اجـرای تقسـیمات سیاسـی میانگین پایداری سکونتگاه‌های روستایی در بعد اقتصادی کاهش یافته و در بعد اجتماعی افـزایش یافته است. اگرچه میانگین پایداری در ابعاد بررسی‌شده قبل از تقسـیمات کشـوری کمتـر از حـد متوسط ارزیابی شده است، نتایج نشان می‌دهد بعد از اجرای تقسیمات کشوری میـانگین پایـداری اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی در مقایسه با قبل از اجرای تقسیمات کشوری نامطلوب‌تـر شـده است که از علل آن می‌توان به بی‌توجهی دولت به ابعاد مختلف اشتغال‌زایی پایـدار، کـاهش ارائـهٔ خدمات در بخش‌های مختلف امور روستایی، کاهش میزان سرمایه‌گذاری‌های صنعتی و معـدنی و واگذارنشدن اختیارات به سطوح پایین تقسیماتی را اشاره کرد که موجب نبود شناخت صـحیح و انتظارات متناسب با ظرفیت‌های طبیعی و انسانی شده است.

نتایج این تحقیق با مطالعهٔ احمدی‌پور و همکاران (۱۳۹۵) مشابهت دارد. نتایج تحقیق آن‌هـا نشان داد، شاخص‌های توسعهٔ اقتصادی و اجتماعی در دورهٔ زمانی بعد از ایجاد شهرستان رشد معناداری داشتند. همچنـین نتـایج تحقیـق نظـری و غلـامی (۱۳۹۲) نشـان مـی‌دهـد، بعـد از تقسیمات سیاسی در سکونتگاه‌های روستایی توانمندی‌هایی به وجود آمد کـه نشـان مـی‌دهـد سیاست‌های تمرکززدایی توانسته است زمینهٔ رشد و توسعهٔ منـاطق روسـتایی را فـراهم آورد؛ بنابراین از این نظر پژوهش حاضر با تحقیـق آن‌هـا همسوسـت. نتـایج تحقیـق پورطـاهری و همکاران (۱۳۹۰) نشان می‌دهد، در همهٔ زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی و کالبدی روند تغییرات مناطق روستایی در مقایسه با قبل از تقسیمات سیاسی مثبت بوده و با کاهش مؤلفه‌هـای منفـی همراه بوده است که نتایج تحقیق حاضر در بعد پایداری اقتصادی ناهمسو و در بعـد پایـداری اجتماعی همسو با تحقیق آن‌هاست. نتایج تحقیق اطاعت و موسـوی (۱۳۸۷) از نظـر سـازگاری نداشتن تقسیمات کشوری با شاخص‌های توسعهٔ پایدار با پژوهش حاضر ناهمسوست.

تقسیمات کشوری در منطقهٔ موردمطالعـه نتوانسـته اسـت در بعـد اقتصـادی باعـث پایـداری سکونتگاه‌های روستایی شود؛ بنـابراین در راسـتای کـاهش ناپایـداری اقتصـادی سـکونتگاه‌هـای روستایی محدودهٔ موردمطالعه موارد زیر پیشنهاد می‌شود:

افزایش کیفیت اشتغال و درآمد از طریق ایجاد اشتغال پایدار در روستاها با ایجاد صنایع تبدیلی با توجه به نیاز منطقه، گسترش خدمات رفاهی، تأمین سرمایه‌های لازم بـا تخصـیص اعتبـارات و تسهیلات ویژهٔ روستاییان از طریق دادن وام‌های درازمدت و کـم‌بهـره بـه‌منظور تقویـت رضـایت شغلی روستاییان، جهت‌دهی سرمایه‌های کوچک روستایی به‌سمت سرمایه‌داری تولیدی؛

جذب و نگهداشت جمعیت روستایی در جهت کاهش آسیب‌پذیری اقتصادی از طریق کاهش انگیزه‌های مهاجرت روستایی با ایجاد تنوع‌بخشی شغلی در روستاها از طریق ایجاد فرصـت‌هـای شغلی جدید و توسعهٔ فعالیت‌های غیرکشاورزی مانند فعالیت های معدنی و گردشگری روستایی؛

ایجاد انگیزهٔ سرمایه‌گذاری دولتی و خصوصی در زمینه‌های صنعتی و معدنی که باعث تسـهیل در توسعهٔ فعالیت های صنعتی، کشاورزی، خدمات، گردشگری در روستاهای موردمطالعه شود.

همچنین در بعد ناپایداری‌های اجتماعی و تقویت آنان پیشنهاد می‌شود:

روستاهای مرکزی پرجمعیت‌تر و دارای امکانات بیشتر شـامل روسـتای گرمـاب در دهسـتان طاغنکوه جنوبی، روستای همت‌آباد زمانی در دهستان تحت‌جلگه، روستای معدن علیا در دهستان فیروزه و روستای مرزان در دهستان طاغنکوه جنوبی، روستاهای کوچک‌تر و پراکندهٔ اطراف خود را از لحاظ خدماتی پوشش دهند و این روستاها از طریق شهرهای کوچک (همت‌آبـاد کهنـه) بـه شهرهای بزرگ‌تر (فیروزه) و در نهایت شهرهای میانی (نیشابور) ارتباط یابند؛

به روستاهای مهاجرفرست در دههٔ اخیر شامل روستاهای سلیمانی و بتو از دهسـتان طـاغنکوه شمالی، ابراهیم‌آباد از دهستان تحت‌جلگه و شورگشت از دهستان طاغنکوه جنوبی، رسالت بیشـتر و نقش روستاهای مرکزی (مرکز دهستان) از لحاظ کارکردی و خدماتی داده شود تا با احراز ایـن نقش و رسالت، امکانات بیشتری به آنان تعلق گیرد و باعث کاهش مهاجرت به شهرها شود.

کتابنامه

۱. احمدی‌پور، ز.، پورطاهری، م.، جعفرزاده، ح، وکریمی، م. (۱۳۹۵). بررسی نقش تقسیمات کشوری در توسعهٔ ناحیه‌ای (مطالعهٔ موردی: شهرستان‌های بوانات و خرم بید). *فصلنامهٔ ژئوپلیتیک*، *۱۲* (۱)، ۶۰–۸۲.

۲. احمدی‌پور، ز.، میرشکاران، ی.، و هوکارد، ب. (۱۳۹۳). سازماندهی سیاسی فضـا در سـاختارهای بسیط. *فصلنامهٔ ژئوپلیتیک*، *۱۰*(۳)، ۱۷۶–۱۹۹.

۳. اطاعت، ج.، و موسوی، ز. (۱۳۸۷). تقسیمات کشوری و توسعهٔ پایدار (مطالعهٔ موردی: ایران). *فصلنامهٔ ژئوپلیتیک، ٤* (۳)، ۵۷–۷٤.

٤. اطاعت، ج.، و موسوی، ز. (۱۳۸۹). تمرکززدایی و توسعهٔ پایدار در ایران. *فصلنامهٔ پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ٤*(۷۱)، ۸۹–۱۰٦.

۵. اطاعت، ج.، و موسوی، ز. (۱۳۹۰). *تمرکززدایی و توسعهٔ پایدار در ایران* (چاپ اول). تهران: نشر انتخاب.

٦. ایمانی، ب.، باختر، س.، و خوش رفتار، ع. (۱۳۹۵). ارزیابی میزان برخورداری مناطق روستایی از شاخص‌های پایداری اجتماعی (مطالعهٔ موردی: دهستان حومهٔ شمالی– شهرستان اسلام آباد غرب). *فصلنامهٔ برنامه‌ریزی منطقه‌ای،* ٦(٢٤)، ١٦٧–١٧٨.

۷. پورطاهری، م.، نظری، و.، افتخاری، ع.، و احمدی پور، ز. (۱۳۹۰). نقش ارتقای سطوح مدیریت سیاسی فضا در توسعهٔ روستایی با تأکید بر ایجاد استان‌های جدید (مطالعهٔ موردی: استان قزوین). *فصلنامهٔ ژئوپلیتیک، ۷* (۳)، ۲۵–۵۲.

۸. توکلی، ج. (۱۳۹۳). سنجش پایداری اجتماعی–اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی دهستان‌های خاوه شمالی و جنوبی، استان لرستان. *نشریهٔ تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ١٤*(۳۲)، ۷۱–۹۲.

۹. جاودان، م.، و رکن‌الدین افتخاری، ع. (۱۳۸۹). اندازه‌گیری شاخص‌های توسعهٔ پایدار اجتماعی در حوزه‌های روستایی با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی مورد: بخش سربند (شهرستان شازند– استان مرکزی). *مجلهٔ کاربرد GIS.RS در برنامه‌ریزی، ۱* (۱)، ٦۵–۷۸.

۱۰. دواس، د. ا. (۱۳۷٦). *روش پیمایشی در تحقیق اجتماعی* (م. رفعت جاه، و ر. کاظم، مترجمان). تهران: مرکز ترجمه و نشر کتاب.

۱۱. رکن‌الدین افتخاری، ع.، و آقایاری هیر، م. (۱۳۸٦). سطح بندی پایداری توسعه (مطالعهٔ موردی بخش هیر). *فصلنامهٔ پژوهش‌های جغرافیایی، ۳۹* (٦۱)، ۳۱–٤٤.

۱۲. زاهدی، ش. (۱۳۹۱). *توسعهٔ پایدار* (چاپ ششم). تهران: انتشارات سمت.

۱۳. شایان، ح.، حسین‌زاده، ر.، و خسروبیگی، ر. (۱۳۹۰). ارزیابی پایداری توسعهٔ روستایی (مطالعه موردی: شهرستان کمیجان). *فصلنامهٔ جغرافیا و توسعه، ۹*(٢٤)، ۱۰۱–۱۲۰.

۱٤. قائد رحمتی، ص.، و بهنام مرشدی، ح. (۱۳۹۵). تحلیل مدیریت سیاسی فضا در شهرهای جدید ایران و ارائهٔ برنامه‌های راهبردی. *فصلنامهٔ پژوهش‌های جغرافیای سیاسی، ۱*(٤)، ۱۱۵–۱۳۷.

۱۵. قدیری معصوم، م.، ضیانوشین، م.، و خراسانی، م. ا. (۱۳۹۱). پایداری اقتصادی و رابطۀ آن با ویژگی‌های مکانی- فضایی، مطالعۀ موردی: روستاهای دهستان کوهین شهرستان کبودرآهنگ، *فصلنامۀ روستا و توسعه*، *۱۳*(۲)، ۱-۲۹.

۱۶. کریم، م. ح.، و هاشمی، ا. (۱۳۸۸). نظرسنجی از روستاییان درمورد چالش‌های توسعۀ پایدار روستایی، مطالعۀ موردی: دهستان ساروق، شهرستان اراک. *فصلنامۀ روستا و توسعه*، *۱۲*(۲)، ۱۵۲- ۱۷۸.

۱۷. کریمی‌پور، ی. (۱۳۸۱). *مقدمه‌ای بر تقسیمات کشوری جمهوری اسلامی ایران* (چاپ اول). تهران: انتشارات انجمن جغرافیایی ایران.

۱۸. لینچ، ک. (۱۳۸٦). *روابط متقابل شهر و روستا در کشورهای در حال توسعه* (م. ر. رضوانی، و د. شیخی، مترجمان) (چاپ اول). تهران: انتشارات پیام.

۱۹. مرکز آمار ایران. (۱۳۹۵). سرشماری عمومی نفوس و مسکن. بازیابی از https://www.amar.org.ir

۲۰. موزلی، م. ج. (۱۳۸۸). *توسعۀ روستایی اصول و عملیات* (م. قدیری معصوم، و آ. عزمی، مترجمان). تهران: انتشارات تهران.

۲۱. مهندسان مشاور از هلند. (۱۳۷٤). *رهنمودهایی برای برنامه‌ریزی مراکز روستایی* (س. ا. فنایی، س. ج. میر، ن. اوکتایی، و م. گنجیان، مترجمان). (جلد اول). تهران: انتشارات روستا و توسعه، مرکز تحقیقات روستایی وزارت جهاد کشاورزی.

۲۲. میرحیدر، د. (۱۳۷٤). *اصول و مبانی جغرافیای سیاسی* (چاپ چهارم). تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

۲۳. نظری، و.، غلامی، م. (۱۳۹۲). تبیین آثار سیاست‌های تمرکززدایی در توسعۀ سکونتگاه‌های روستایی، مطالعۀ موردی: استان قزوین. *فصلنامۀ پژوهش‌های روستایی*، *٤*(۲)، ٤۰۹-٤۲۸.

24. Ansell, C., & Di Palma, G. (Editors) (2004). *On restructuring territoriality: europe and North America*. Cambridge: Cambridge University Press.

25. APO. (2005). APO study meeting on enhancing food certification systems for better marketing. 7-12 Februray 2005, Islamabad, Pakistan. Retrieved from http://www.apo-tokyo.org/projreps-acd-12-04-AG-GE-SEM-15.pdf

26. Catizzone, M. (1999). *From ecosystem research to sustainable development: Towards a new paradigm for ecosystem research*. Ecosystems Research Report No 26. Brussels: European Commission, Directorate-General Science, Research and Development.

27. Cohen, J. M., Peterson, S. B., & Peterson, S. B. (1999). *Administrative decentralization: Strategies for developing countries*. West Hartford, CT: Kumarian Press.
28. Colantonio, A., & Lane, G. (2007). *Measuring social sustainability, best practice from urban renewal in the EU, 2007/01: EIBURS working paper Series*. In: Oxford Institute for Sustainable Development (OISD) International Land Markets Group. Oxford: Oxford brookes university
29. Gane, M. (2007). *Forest strategy: Strategic management and sustainable development for the forest sector*. Cham: Springer Science & Business Media
30. Harris, J. M. (2000). *Basic principle of sustainable development*. Global Development and Environment Institute. Working Paper: 004; Tufts University, USA. Retrieved from https://sites.tufts.edu/ gdae/ files/ 2019/10/00-04Harris-BasicPrinciplesSD.pdf
31. Kakumba, U. (2010). Local government citizen participation and rural development: reflections on Uganda’s decentralization system. *International Review of Administrative Sciences*, *76*(1), 171-186.
32. Parker, A. N. (1999). *Decentralization: The way forward for rural development*. Policy Research Working Paper Series 1475, The World Bank.
33. Phyllis M. K. (2006). *The role of decentralization and integrated rural development in Ghanas development*. Retrieved from https:// iocv.ir/ search? form= article&name=%D9%85%D8%AD%D9
34. Rondinelli, D. A., McCullough, J. S., & Johnson, R. W. (1989). Analysing decentralization policies in developing countries: A political-economy framework. *Development and Change*, *20*(1), 57-87.
35. Scott, K., Park, J., & Cocklin, C. (2000). From sustainable rural communities to social sustainability': giving voice to diversity in Mangakahia Valley, New Zealand. *Journal of Rural Studies*, *16*(4), 433-446.
36. Spangenberg, J. H. (2005). Economic sustainability of the economy: concepts and indicators. *International Journal of Sustainable Development*, *8*(1-2), 47-64.